

BÜYÜK İŞLETMELER DEVLETİ: KURULUŞ DÖNEMİ AMERİKAN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE SİYASİ YAPININ ROLÜ*

Dr. Mehmet Lütfi ARSLAN
mehmetlutfi@gmail.com

ÖZET

ABD'nin 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı büyüme, tarihi süreç, teori ve kurumların etkileşimi çerçevesinde ele alınabilecek çok boyutlu bir tecrübedir. ABD federal yapısının organları olan federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idareler arasındaki yetki ve güç çekişmesi söz konusu dönem içerisinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Federal sistem, farklı çıkar gruplarının ekonomik önceliklerini uzlaştırarak tarım ve imalat sektörünün birlikte geliştiği bir ekonomik büyüme zemini oluşturmuştur. Başta Anayasa ve yargı olmak üzere siyasi kurumlar ve yerinden yönetim geleneği, farklı hükümet organları arasındaki iktidar mücadelesinde hep bir denge unsuru görevi görmüş, İç Savaş'a kadar ABD'nin ekonomi politikasının nasıl belirleneceğine ilişkin oluşan gerilim alanı ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamıştır. Kuruluşundan İç Savaş'a kadar olan dönem içerisinde federal sistemin ekonomik büyümede öncü rolü üstlenmesi işletmelerin ABD'nin ekonomik yapısında temel belirleyici konuma gelmeleri sonucunu doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: İktisadi büyüme ve devlet, 19. yüzyılda ABD'nin iktisadi büyümesi, federal yönetim ve iktisadi büyüme.

STATE OF BIG BUSINESSES: THE ROLE OF POLITICAL SYSTEM IN ECONOMIC GROWTH OF THE UNITED STATES OF AMERICA

ABSTRACT

The growth of United States of America in the 19th century was a multi-dimensional experience that could be examined within the interaction of history, theory and institutions. The clash and conflict between different branches of federal system, federal, state and local governments, all contributed to the growth of economy at that era. Federal system, comprising different interest groups, created a realm where both the sectors of agriculture and manufacturing found ways and means to flourish. In this regard, constitution, court system, political institutions and tradition of self-governance acted as a check and balance system that managed conflicts arose between different governing branches. Thus, the struggle over economy-politics of the country that lasted until the Civil War drove the growth of economy. The pioneering role of federal system in that time caused private firms to become leading actors of the economy.

Keywords: Economic growth, Economic growth of US in 19th Century, Federal system and economic growth.

* Bu çalışmada yazarın 2011 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilmiş olan "Amerika Birleşik Devletleri'nin İktisadi Kalkınmasında Devletin Rolü (1793-1860)" başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

1. GİRİŞ

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri ile kıyaslandığında önemli sayılabilecek bir ekonomik etkinliğe ve güce sahip olmayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin elli yıldan az bir zaman içerisinde İngiltere ile birlikte dünyanın en büyük imalatçısı konumuna yükselmesinin nedenleri her dönem ilgi çekmiş bir konudur. Bağımsız ekonomik ve siyasi yapılara sahip 13 ayrı eyaletin birleşmesiyle kurulmuş, savaş borçları yüzünden iflas görüntüsü veren, İngiltere'ye bağımlı bir tarım ülkesinin yüz yıl içerisinde ekonomisini yüz kat büyüterek dünyanın en büyük gücü haline gelmesi gerçeği kuşkusuz her açıdan incelenmeyi hak etmektedir. Nitekim iktisat ve işletme tarihçileri bu başarının altında yatan nedenleri birçok açılardan incelemişler ve ABD'nin ekonomik açıdan büyümesinin sebeplerine ilişkin zengin bir literatür ortaya koymuşlardır.

Bu literatüre göre söz konusu büyüme, pamuğa olan talep (North, 1961), imalat sektöründe girişimcilik ve yenilikleri zorunlu kılan işgücü kıtlığı (Habakkuk, 1962), demiryollarının yapımı (Fishlow, 1965), teknoloji (Rosenberg, 1969), anayasa ve hukuk sistemi gibi kurumlar (Davis ve North, 1971), göçmenler (Neal ve Uselding, 1972), nüfus ve üretkenlik artışı (Kuznets, 1977), büyük işletmelerin ortaya çıkışı (Chandler, 1977), hammadde bolluğu (Earle ve Hoffman, 1980), girişimcilik (Cochran, 1981), doğal kaynaklar ve bu kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına imkân sağlayan altyapı (Wright, 1990), değişebilir ve birbirinin yerine kullanılabilir parçalardan oluşan bir üretim süreci (Temin, 1991), piyasa devrimi (Sellers, 1991), makine ve donanım yapıları yüksek yatırım (Abramovitz, 1993), ölçek ekonomileri (Abramovitz ve David, 1996; Romer, 1996), korumacı tedbirler (Harley, 2003) ve finansal düzenlemeler (Rousseau ve Sylla, 2005) şeklinde genel ya da kısmi olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Şüphesiz ekonomik büyüme doğası gereği bir ya da birkaç etkenle açıklanamayacak derecede karmaşık bir süreçtir. ABD örneğinde bu sürecin daha da geniş bir kapsam ve içeriği olduğu düşünülebilir, çünkü her ülkenin büyüme tecrübesi kendi tarihi, kültürü, kurumları ve ekonomik koşullarına göre biriciklik arz eder. Bu anlamda ABD'nin iktisadi büyümesine yönelik farklı açıklamaların ortaya konulmuş olması gayet normal gözükmemektedir. Ancak söz konusu açıklamaların büyük çoğunluğunda siyasi iradenin iktisadi büyümeye ilişkin rolünün söz konusu edilmemesi ilginçtir. Hâlbuki devlet ya da siyasi yapı, özellikle kuruluş döneminin söz konusu olduğu ABD örneğinde altyapı yatırımları, finansal önlemler paketi, yeni yerleşim alanlarının tarıma açılması, tarım ve sanayi sektörlerine yönelik kaynak transferi gibi noktalar açısından çok önemli bir aktör olarak göze çarpmaktadır. Bu aktör, kuruluştan itibaren her türlü ekonomik faaliyetin içerisinde yer almış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşecek ekonomik büyümenin koşullarının oluşması noktasında en etkin rolü üstlenmiştir. Nitekim Simon Kuznets'e göre bu yüzyıldaki büyümeyi her on senede federal hükümetin aldığı kararlar şekillendirmiştir (Kuznets, 1965:108). Kaldı ki ABD'nin 1776'da bağımsızlığını ilan etmesinden 19. yüzyıl sonunda dünyanın en büyük ekonomik gücü haline kadar gelmesi içerisinde geçen süreci şekillendiren en büyük etken ekonomide devletin rolünün ne olacağı tartışması olmuştur. Bu tartışma ABD'nin, 19. yüzyılda oluşturduğu siyasi ve hukuki ortamın temellerini belirlemekle kalmamış ekonomik gelişmenin de motoru olmuş, dönemin hukuk ve iktisat ilişkisini

inceleyen bir bilim adamının ifadesi ile “enerji salınımı”nı gerçekleştirebilmesine zemin hazırlamıştır (Hurst, 1956:32).

Ne var ki özellikle neoklasik kuramı referans alarak yapılan çalışmaların hemen hepsinde iktisadi büyümede devletin rolü görmezden gelinmekte, başta anayasa olmak üzere, Kongre, Senato, yargı ve diğer kurumların ekonomik büyümeye katkısını göz önünde bulandıran kurumsal analizlerde ise devletin rolü müstakil bir çalışma alanı olarak nadiren ele alınmaktadır (Sylla, 2000; Weingast, 1995). Hâlbuki uzun dönemli ekonomik performans, ekonomik sistemin nasıl yapılandığı ile ilgili bir konudur. Bu da açıktır ki ekonomik sistemi yapılandıran siyasi aktörlerin ve kurumların oyunun kurallarını nasıl ve hangi güdülerle şekillendirdiklerine göre değişir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile siyasi sistem arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.¹

Bu makale Amerikan ekonomisinin gelişim ve kalkınmasında siyasi liderliğin rolünün ihmal edilemeyecek bir boyutta olduğunu ve federal sistemin kendi içindeki denge mekanizması ile büyük işletmelerin ortaya çıkması ve piyasaya egemen olmaları ile sonuçlanan bir süreçte yol açtığını iddia etmektedir. Bir diğer anlatımla federal sistem, gerek altyapı yatırımları ve gerekse ekonomik politika tercihleri ile özel teşebbüslerin önünü açmış, piyasanın etkin işlemesi noktasındaki gösterdiği çabalarla işletmelerin gelişip büyüyebileceği bir ortamın oluşmasını sağlamıştır.

Yeni kurulan ve sürekli genişleyen bir ülkede işletmelerin gelişmesine yönelik yardımlar üç farklı boyutta gerçekleşmiştir. Bunlar altyapı yatırımlarının gerektiği yerde federal hükümet ya da eyalet hükümetleri eli ile yürütülmesi, işletmelerin üretim faktörleri gereksinimlerinin karşılanması ve nihayet teşvik ve düzenlemeler yolu ile sürdürülebilir finansal modellerin oluşturulmasıdır. Bütün ülkeyi birleşik bir piyasaya dönüştüren, girişimciliğin ve yeniliklerin önünü açan anayasa da bu ortamın oluşumunda önemli rol oynamıştır. Ekonomik büyümenin önündeki engellerin kaldırılması noktasında yargının kararlarındaki işlevsellik de bu bağlamda düşünülmesi gereken bir diğer konudur. Nitekim iç ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, sözleşme garantisini ve mülkiyet hakları gibi konuların birey ve özel işletmeler lehine yorumlanması işletmelerin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Makalede, önce ABD'nin siyasi yapısı hakkında temel bilgiler verilmekte, sonra ABD anayasası ve yargı kurumunun genelde ekonomik büyüme özelde işletmelerin öne çıkması sürecine katkısı incelenmekte ve son olarak da dönemin ekonomik büyümesinin en önemli federal düzeyi olarak eyalet yönetimlerinin işletmelere sağladığı ayrıcalık ve imtiyazlar ele alınmaktadır.

¹ Piyasanın işleyişine yönelik her türlü müdahaleyi insanın özgürlüğü ile ilişkilendiren liberal eğilimler ve onun bir uzantısı olan neoklasik okul tam rekabet koşullarındaki bir piyasanın denge için yeterli olacağını varsaymakta, siyaset alanının ekonomi politikalarına yönelik etkisini yok saymakta, hatta siyaset alanını özerk bir alan olarak kabul etmekte bile zorlanmaktadır. Ortaya konan varsayımların ve kuramların gerçek dünya ile irtibatını zayıflatan bu durum ne yazık ki devletin ekonomik büyüme konusundaki rolünde de değişmemektedir. Devlet ve siyaset kurumunun ekonomiye katkısı “kör nokta” olarak alınmakta, büyüme ve kalkınmaya yönelik açıklanamayan noktalar “kara kutu” adı verilen bir kavram eşliğinde bilinmezliğe terk edilmektedir.

2. ABD'İN SİYASİ YAPISI

ABD'nin siyasi yapısı federal sistemdir. Federal sistem, aynı coğrafya ve insan topluluğu üzerinde sorumlulukları, yetkileri ve sınırları olan birçok hükümetten oluşur. Siyasi yetki federal, eyalet ve yerel olmak üzere üç temel düzeye dağılmıştır. Ancak bu düzeylerin altında da farklı ve karmaşık bir yapılanma mevcuttur. Doğası itibarıyla karmaşık bir sistem olan federal sistem ABD söz konusu olunca içinden çıkılmaz bir hal alabilir. Nitekim bugün itibarıyla ABD'de 89 binden fazla ayrı hükümet birimi bulunmaktadır.

ABD, kuruluşundan bu yana federal sistemle yönetilmiş bir devlettir. 1789'da yürürlüğe giren anayasanın temel alındığı federal sistem, aynı bölge ve seçmenler üzerinde federal hükümetin yanı sıra eyalet yönetimlerinin de yetkili olması prensibine dayanmıştır (Uygun, 2002:11). Üçüncü bir yönetim katmanı olan yerel yönetimler ise eyalet yönetimlerine bağlıdır. Her bir yönetim katmanı anayasa ile belirlenmiş yetkilere sahiptir. Bu yapının, modern ulus devletten en önemli farkı dikey değil yatay bir örgütlenmeye sahip oluşudur. Güç birleştirilmekten daha ziyade siyasi aktörlere dağıtılmıştır. Siyasi güç merkezi olarak federal hükümeti görmek yanıltıcı olabilir; güç merkezde değil çevrededir.

Federal sistemle ilgili literatüre ciddi katkılar sağlamış Riker'e göre bir yönetim sisteminin federal olarak adlandırılabilmesi için kendi görev alanı ve sorumlulukları içerisinde hareket eden en az iki hükümet, aynı toprak ve halk üzerinde egemenlik iddiasında bulunmalı ve her bir hükümetin otonom yapısı diğerini dengelemelidir. Yine Riker, ABD tipi federalizm örneğinden çıkartılabilecek üç temel noktanın bütün federalizm çeşitleri için doğru olduğunu söyler. Buna göre demokratik olsun ya da olmasın her uzun ömürlü federasyon, kendisini oluşturan siyasi organların uzlaşısından doğar. Bu siyasi organlar, güvenliklerini artırmak, ekonomik çıkarları azamileştirmek ya da başka bir takım amaçlar için kaynaklarını bir araya getirir ve egemenliklerinin bir bölümünü feda ederler. İkincisi Senato ve Temsilciler Meclisi gibi ikili yapılar bireysel özgürlüklerin teminatı olarak ortaya çıkarlar. Son olarak da federal anlaşma gereği bütün eyaletler aynı anayasal haklara sahip olduklarından, bu, bir tür denge mekanizması oluşturur (Riker, 1964:11).

ABD federal sisteminin en temel özelliği merkezi hükümet ile üye hükümetler arasında yürütme gücü ve sorumluluklar açısından meydana gelen rekabet ve çatışmada yatmaktadır. Federal sisteminde en tepede anayasa yer alır. Yetkileri belirlenmiş ve sınırlandırılmış farklı hükümetler, bu anayasa çerçevesinde faaliyet gösterirler. Bunu denetleyen ve dolayısıyla anayasayı yorumlayan kurum ise bağımsız yargıdır. Farklı güçlere ve amaçlara sahip ve fakat aynı coğrafi alan üzerinde yetkili kurumlar olan federal hükümet ve eyalet hükümetleri arasındaki rekabet ancak halkın çıkarlarının temini içindir (Madison, 1788). Güç ve sorumlulukların nasıl kullanıldığı ya sınırlandırıldığı ile ilgili en önemli gösterge Yüksek Mahkeme kararlarıdır. Mali kaynaklar, bürokrasinin yetkinliği ve uygunluk diğer sınırlamalar arasında sayılabilir. Uygunluk, gücün ve sorumlulukların çerçevesinin değişmesi anlamına gelir. Örneğin yüzyılın ilk yarısında eyalet hükümetleri işletmelere yönelik müdahale ve düzenlemeleri daha kolay yapabilirken, işletmelerin ulusal nitelik kazanıp eyalet sınırları dışına taşmasıyla bu durum değişmiştir.

Politik ekonomi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Barry Weingast ekonomik büyüme için en uygun yönetim biçiminin federal sistem olduğuna inanır. Weingast bu sonuca son üç yüz senenin en zengin ülkelerini inceleyerek varmıştır. Buna göre dönemlerinin en güçlü devletleri olarak öne çıkan Hollanda 16. yüzyıldan 17. yüzyıl ortalarına kadar, İngiltere 17. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar ve ABD 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl sonuna kadar federal sistemle yönetilmiş devletlerdir. Federal sistem, hükümetin isteklerine sınırlar koyarak ekonomi politikalarını kısıtlayan bir sistemdir. Aslında bu, tek bir eğilimi olan basit bir yapı değil, farklı eğilimlere yer veren bir sistemler sistemidir. O yüzden federal sistemin özellikleri hakkında genellemeler yapmak zordur. Federal yapıyı oluşturan her aktörün çıkarlarının gözletilmek zorunda oluşu, federal sistemi bir denge sistemine dönüştürür (Weingast, 1995:3).

Weingast ve arkadaşları, Riker'in federal yapı için öngördüğü "kendi görev alanı ve sorumlulukları içerisinde hareket eden ve aynı toprak ve halk üzerinde egemenlik iddiasında bulunan, otonom yapıları ile birbirini dengeleyen en az iki hükümet" koşuluna federal sistemin ekonomik rolüne ilişkin dört koşul daha eklemiştir:

1. Eyalet hükümetleri kendi yasama güçleri ile ekonomi üzerinde belirleyiciliğe sahiptirler.
2. Federal hükümet eyaletler arası ticareti düzenlemek ve ortak piyasanın işlerliğini temin etme hakkına sahiptir.
3. Hükümetler arası gelir paylaşımı sınırlıdır. Eyaletlerin borç alıp vermelerine kısıtlamalar getirilmiştir. Federal, eyalet ya da yerel, her hükümet sıkı bütçe zorunlulukları ile karşı karşıyadır.
4. Yetki ve sorumluluk dağılımı kurumsal bir temele oturtulduğu için federal hükümet ya da eyalet hükümetleri tarafından değiştirilemez.

Weingast'a göre bu koşullar altında hiçbir gücün tek düzenleyici olma şansı yoktur. Kamu politikaları federal hiyerarşideki aktörlerin çıkarlarının uzlaşısına göre şekillenmek zorundadır. Çoğunluğun onaylamadığı politikalar sürdürülebilir olamaz. Bu tür bir yapıda sermaye, iş gücü ve kaynakların hareketliliği oldukça yüksektir ve yerel sınırlamalar bu hareketliliği doğrudan etkilemektedir.

Weingast bu modele "Piyasa Koruyucusu Federalizm" adını vermekte ve bu başlık altında federal hükümet yapısının ekonomik büyümedeki rolünü kuramsallaştırmaktadır. Modelin adının da gösterdiği gibi federal yapı piyasanın sağlıklı işlenmesini önceleyen bir yapıdır. Bu yapı, piyasayı, rekabet ve serbestlik özelliklerini teminat altına alacak şekilde korurken, diğer taraftan merkezi gücü, mülkiyet haklarına zarar vermesini engelleyecek şekilde sınırlamaktadır.

Eyalet yönetimlerinin siyasi sürece katılmalarının temin edildiği adem-i merkeziyetçi bir ekonomide federal hükümet piyasaya fazla müdahale edemeyecektir. Gelir kaynaklarının hareketliliği ve eyaletler arası rekabet de eyalet yönetimlerinin federal hükümet karşısındaki konumlarını sınırlayacak, böylece kendiliğinden bir denge ortamı oluşacaktır. Weingast, bu denge sisteminin, daha önce "mülkiyet haklarını koruyacak kadar güçlü bir devletin, bu gücünü aynı hakları gasp edebilme yolunda

kullanma ihtimali” olarak tanımladığımız devletle piyasa arasındaki en önemli problem alanına dair bir çözüm önerisi getirdiğini düşünmektedir (Weingast, 1995:3).

ABD’nin kuruluşundan itibaren gerçekleştirdiği büyüme örneği federal sistemin ekonomik büyüme için olumlu etkileyebileceğine dair öğretici bir örnektir. Anayasa bütün federal yönetim düzeylerinin yetkilerini ve sorumluluklarını tanımlayarak her düzey için sınırsız müdahaleyi engellemiştir. Federal hükümete biçilen sınırlı rolü halkın ve hükümetin nasıl benimsediğine dair en öğretici örnek 1828 ile 1850 arasındaki dönemdir. Bu dönemde, ülkeyi oluşturan eyaletler köleliği savunan ve köleliğe karşı çıkan eyaletler şeklinde ikiye ayrılmış, 1861’de İç Savaş’a yol açacak bu ayrım, anılan süreçte Kuzey ve Güney’in Senato’da eşit oylarla temsili sayesinde en az hasarla atlatılmıştır. Senato’da her eyaletin, federal kanun tekliflerini veto hakkı bulunuyordu. Bu veto hakkı, federal hükümetin genişleme çabalarına karşı eyaletlerin çıkarlarını korumuş, bu hak yüzünden Güney köleliğe, Kuzey özgürlüğe dayalı ekonomik yapısı koruyarak, hem tarım hem de imalat sektörünün aynı anda gelişebileceği bir ekonomik ortam oluşturmuştur.

Gerçekten federal sistem, kuruluşun İç Savaş’a kadarki süreç içerisinde ABD’nin iktisadi büyümesine, gerek kendi yapısından ve gerekse ABD’nin kendine özgü koşullarından ötürü göz ardı edilemeyecek bir katkı sağlamıştır. Bu katkıda, tarım sektörünün çıkarlarını savunan Güney eyaletleri ile sanayi sektörünün çıkarlarını savunan Kuzey eyaletlerinin federal sistem üzerindeki egemenlik mücadelesi ilk göze çarpan faktördür. Bu çatışma ekonomik büyüme doğrudan etkilemiş, iki sektör arasındaki kaynak tercihlerini dengeleyerek ABD büyümesinin özel bir içerikte şekillenmesine yol açmıştır. Eyaletler, şehirler ve yerel yönetimler kendi aralarında, girişimcileri ve sermayeyi çekebilmek, en iyi iletişim ve ulaşım alt yapısını inşa etmek, en iyi okullara sahip olmak gibi ekonomik büyüme hızlandıracak bir rekabetin içerisinde olmuşlardır.² Federal sistem bu anlamda iyi örnekleri teşvik edici, kötü örneklerden sakındırıcı bir tecrübe ortamı sağlamış ve öğrenmeye ve gelişmeye açık Amerikan toplumu için filtre vazifesi görmüştür. En önemlisi de farklı çıkar gruplarının çatışması sonucu şekillenen kaynak dağılımı piyasanın ve özel teşebbüsün gelişmesine olumlu katkı sağlamış, Amerikan ekonomik büyümesini hızlandıracak büyük işletmeler ve örgüt yapıları bu süreçte ortaya çıkmaya başlamıştır.

3. FEDERAL SİSTEMDE İŞLETMELERE SAĞLANAN AYRICALIKLAR

ABD’de 1820’de yayınlanan ilk ekonomi politika kitabının yazarı Daniel Raymond kar amaçlı çalışan her işletmenin ülkenin zenginleşmesi yolunda bir engel olduğunu düşünüyordu. Zamanının işletmelere bakış açısını oldukça net yansıtan bu kitaba göre gelir dağılımı önündeki en büyük engel güç makineleri olarak nitelendirilebilecek işletmelerdi, çünkü bu kurumlar parası olmayanların düşmanlığını çekiyor, kendi zenginliklerini artırmaya çalışarak ülkedeki eşitsizliği ve adaletsizliği körükliyorlardı (Raymond, 1820:VI). Ne ilginçtir ki ABD’nin iktisadi büyümesi, tam da bu zamanda büyük işletmelerin gelişip büyümesi için gereken koşulları sağlayacak bir yönde seyrediyordu. Nitekim İç Savaş sonrası dönemde kendilerine “baron” adı

² Bir iktisat tarihçisi ekonomik merkezler arasındaki bu ticari rekabeti Eski Yunan site devletlerine benzeterek “yerel merkantalizm” olarak adlandırmıştır. Bunun için bkz. George Rogers Taylor, **The Transportation Revolution, 1815-1860**, Rinehart & Company, New York: 1951, s. 98.

verilen yeni zenginler böyle bir ortamın ürünü olarak ortaya çıktılar. Baronların başında oldukları işletmeler gelişip zamanla devletin kurumsal gücünü tehdit eder bir konuma gelince devlet kartel ve tröstlere yönelik düzenlemelerle durumu denetim altına aldı. Ancak bu düzenlemeler, işletmelerin ABD'nin ekonomik yapısının temel taşları olması gerçeğini değiştirmedi.

1950'lere kadar ABD'nin ilk yıllarını anlatan ekonomi tarihi kitaplarında devlet adamı ve yasa koyucuların yönetime en az karışan hükümetin en iyi hükümet olduğuna dair liberal görüşün sadık takipçileri olduğu anlatılmıştır. Sonraki çalışmalar bu görüşün doğru olmadığını, ABD hükümetlerinin ekonomiye müdahil olduklarını göstermiştir (Goodrich, 1959:26). Özellikle Harvard Üniversitesi Ekonomi Tarihi Araştırmaları Komitesi tarafından desteklenen araştırmalar 19. yüzyılın temel ekonomik yaklaşımı olduğu düşünülen "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesinin itibarını sarsmıştır (Novak, 1996:x). Eyaletlerarası çıkar çatışmaları ve yasamanın tarihçesi üzerine yoğunlaşan bu çalışmalarda ortaya çıkan bulgular, dönemin eyalet hükümetlerinin müdahaleci olarak nitelendirilecek bir karaktere sahip olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan aynı bulgulardan, müdahalelerin genellikle eyaletin ekonomik çıkarları ve diğer yerel etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Kamu çıkarı anlayışını, özel teşebbüsün önünü açmak ve girişimciliği özendirme olarak gören eyalet yönetimleri, ekonomik müdahalelerini bu çerçevede oluşturma gayreti içerisinde olmuşlardır.³

Novak'a göre "laissez-faire" hükümeti, Amerikan tarihinin "özel" görülmesinden kaynaklanan bir yanılsamadan ibarettir.⁴ Özgür toplum, özel haklar, bireyin gelişimi, serbest piyasa ekonomisi gibi temeller üstüne yükseldiğine inanılan Amerikan devletinde kamu girişimi ve devletin rolü gibi Avrupa'ya ait olduğu düşünülen kavramlar da önemli rol oynamıştır. ABD'yi kuran liderlerin bireyin hakları ve kamu otoritesinin gücünün sınırlandırılmasına ilişkin Avrupa tecrübesinden farklılaşma çabaları içerisinde girmeleri, ekonomi alanında da benzer güdülere sahip olduklarını göstermemektedir. Kurucu babalar olarak adlandırılan bu liderlerin Alexander Hamilton dışındakilerinin ekonomik alana ilişkin bilgisi sınırlıydı. Hamilton, ekonomik özgürlüğün, devletin ekonomik hayata müdahalesi ile oluşturulacağına inanıyordu. İlk dönemlerde bu inanıştan yol çıkarak önerdiği ekonomik reçete ülkenin ekonomik alt yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştı. Hamilton'ın ekonomik görüşlerinin belli gruplarını çıkarlarını koruduğunu öne süren siyasi rakipleri bu reçetenin devam etmesini engellese de Hamilton'ın ekonomik planı devletin ekonomik hayata müdahalesinin sadece sömürge mirası ile sınırlı olmadığını göstermektedir.

Novak gibi, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesi ile dönemin ekonomi politikalarının anlaşılamayacağını düşünen Balogh'a göre 19. yüzyılda yapılan

³ 19. yüzyıl boyunca eyaletler tarafından yapılan hukuki ve ekonomik düzenlemelerin büyük bir kısmını inceleyen Albert Shaw 1887'de yazdığı bir makalede, kamu otoritesinin vatandaşların hayatıyla ilgili hemen her alana müdahil olduğunu, öyle ki yasal düzenlemelerin bu kadar ayrıntılı ve çok olmasının gelecek dönemlerde yasama faaliyeti yapılmasına imkân vermeyeceğini yazmıştı. Bu makalenin tamamı için bkz. Albert Shaw, "The American State and the American Man", *Contemporary Review*, 51, 1887, s. 696.

⁴ Novak, bu yanılsamanın oluşmasında Tocqueville'nin ABD'ye ait gözlemlerinin etkili olduğunu söyler. Daha geniş bilgi için bkz. William J. Novak, "The Myth of the 'Weak' American State", *American Historical Review*, 113, 2008, s. 7-55.

ekonomik müdahale ve düzenlemelerin fark edilmemesinin altında yatan neden devletin “az görünür” olmasıdır. Hükümet, diğer sanayileşmiş ülkelere göre daha az güçlü ya da müdahaleci değil ama daha az ortadadır. Federal hükümet, anayasada kendisine verilen yetkileri kullanmakta oldukça etkindir. Ama anayasa ile belirlenmeyen alanlar konusunda federal hükümet pasif bir tutum benimsemiştir. Bunda yerinden yönetim ilkesinin başarılı bir şekilde uygulanıyor olmasının da payı vardır. Federal hükümet, diğer federal hükümet organları ya da özel girişim tarafından yürütülebilecek alanlara girmekten kaçınmış ve denetleme yolunu tercih etmiştir. Buna bir ölçüde ABD siyasi hayatını şekillendiren merkezi hükümet-eyalet hükümetleri çatışmasının neden olduğu söylenebilir. Eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler kendi alanlarına giren konulara federal hükümetin müdahil olmaması konusunda İç Savaş’a kadar büyük bir mücadele vermişler ve bunda başarılı da olmuşlardır (Balogh, 2009:379).

19. yüzyılda ABD, “serbest” değil “iyi düzenlenmiş” ve “iyi denetlenen” bir piyasaya sahipti. Oldukça pratik, gerçekçi, somut kural ve standartlara dayanan bu denetim, aslında denetimden çok bir tür yönetim olarak değerlendirilebilir. Amerikan işletmelerinin ilk örnekleri, bugün anladığımız manada özel şirketler değildi. Şirket, bir tür hükümet aracı olarak görülmekteydi. Yarı resmi özellikleri olan şirketler, kamunun hizmetlerinin aracılığını yapan, siyasi gücü ve özel bir takım imtiyazları bulunan, karlılık amaçlarından çok sosyal işlevleri ön plana çıkartılmış yapıları (Handlin ve Handlin, 1945:22). Zaten bir tür kamu imtiyazı ile hareket eden özel işletmelerin ilk sahipleri de kamuda görevli ya da kamu organları ile maddi ilişkiler içerisinde olan insanlardı (Lively, 1955:81). Özel ve kamunun ortak hisselerinin olduğu şirketlerin kamu temsilcileri aynı zamanda kendilerine ait özel hisseler de sahiptiler. Politikacı ile müteşebbis arasındaki ayırım çok net ve kesin çizgilerle belirlenmiş değildi. Örneğin, Baltimore’daki üç belediye başkanı, şehir tarafından kamu fonları ile desteklenen özel demiryollarının başında bulunuyorlardı. 1858’den 1884’e kadar B & O şirketinin başında bulunan John W. Garrett, Maryland’in eyalet valisi oluncaya kadar kendi demiryolunun yönetimini üstlenmemişti. Kamu görevini aldıktan sonra demiryoluna yapılan yatırımları kabul etmiş ama demiryolunun kamunun değil kendi malı olarak kalmasını tercih etmişti (Goodrich ve Segal, 1955:28).

ABD’nin iktisadi büyümesini derinden etkilemiş bu anlayış aslında “Amerikan pragmatizmi” denen faydacı yaklaşımdan kaynaklanmaktaydı. Federal sistemin bütün organlarında, kamu çıkarının gözetilmesinin baskınlığının yanı sıra kısa vadeli çözümlere yoğunlaşma ve bir an önce sonuç alma eğilimi öne çıkmaktaydı. Bu eğilim, kamu girişimlerinin genellikle sermaye temini ve başlangıç yatırımları aşamalarından sonra özel girişimlere devredilmesi sonucunu doğurmuştur.

3.1. Anayasanın Rolü

1789’da yürürlüğe giren ABD anayasası, ekonomik büyüme için herhangi bir reçete önermemiştir. Federal hükümetin işlevlerini belli başlıklarla sınırlandırmış, bu da tarihi süreçte federal hükümetin ekonomik büyümeye ilişkin rolünü en aza indirmiştir. Ancak anayasanın federal organların kendi içerisinde rekabeti mümkün kılacak bir çerçeve oluşturmuş olması ekonomik büyümenin her koşulda yürütülmesini sağlayacak daha önemli bir katkı olarak görülebilir. Nitekim bu düzenleme federal hükümetin bölüşüm ve dağıtım işlevinde pasif kalmasını sağlamış, üretim faaliyetini hızlandırmış

ve eyaletler arası rekabeti ortaya çıkarmış, tüm bunlar da ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamıştır (Anderson ve Hill, 1981:113).

Anayasanın ekonomik büyümeye en büyük katkısının ticaret ile ilgili düzenlemesi olduğu söylenebilir.⁵ Eyaletler arası ticareti serbest bırakan bu madde ayrıca eyaletler arası mali ya da gerçek bütün koruma engellerini kaldırmıştır. Bu madde ile eyaletlerin korumacı tavırları merkezi hükümetin çok fazla güçlendirilmesine gerek kalmadan sınırlandırılmıştır. Böylece dünyanın en büyük birleşik pazarlarından birisi ortaya çıkmıştır.

Anayasa ayrıca eyaletlere, bir takım çıkar gruplarının ve bölüşüm ortaklıklarının isteklerine cevap vermelerini sağlayacak bir özerklik alanı da vermiş, ama bunu sadece eyalet sınırları içerisinde kalmak şartına bağlayarak, ortaklık ya da çıkar gruplarının projelerinin ulusal ölçeğe ya da etkiye erişmesini engellemiştir. Diğer taraftan anayasanın özel mülkiyetin korunması ve sözleşmelerin geçerliliğine ilişkin düzenlemeleri de ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Bu düzenlemeler serbest ticareti ve girişimciliği teşvik etmiş, ekonomik hareketliliğin artmasını sağlamıştır (Walton ve Shepherd, 1979:187-188).

Anayasanın ekonomik büyüme anlamında getirdiği en büyük yeniliklerden bir tanesi de entelektüel mülkiyetin korunmasına yönelik patent sistemi düzenlemesidir. Girişimciliği ve yeniliği teşvik amacı taşıyan bu düzenleme Avrupa'daki gibi patent alımı için yüksek ücretler ödenmesini gerektirmiyordu. ABD'de patent almak için ödenmesi gereken miktar İngiltere'nin ancak yirmide biri kadardı. Patenti yapılan ürün ya da yeniliğin özelliklerinin hemen kamu ile paylaşılması patent sahibinin haklarını garanti altına alıyordu (Khan ve Sokoloff, 2006:8).

ABD patent sistemi, herkesin teknolojik gelişmeyi etkileyebilecek ya da değiştirecek yenilikler yapabileceği varsayımına dayanmaktadır. Entelektüel mülkiyet haklarının garanti altına alınması sıradan insanların teknolojik bilgi üretimine katılmasını kolaylaştırmayı ve teşvik etmeyi amaçlıyordu. Sistemin, düşük patent ücreti, patenti alınacak ürün ya da bilginin denetimi ve yasal güvence şeklinde ortaya çıkan üç boyutu da bu amaca yönelikti.

⁵ Ticaretle ilgili yetkileri düzenleyen 1. Madde 8. Bölüm Kongre'ye aşağıdaki yetkileri vermiştir:

1. Resim, harç, vergi ve dolaylı vergi (excises) tahakkuk ettirmek ve tahsil etmek; kamu borçlarını ödemek ve Birleşik Devletlerin ortak savunmasını ve genel refahını sağlayacak önlemler almak; bütün harçlar, vergiler ve dolaylı vergiler Birleşik Devletler'in her tarafında aynı ve eşit olmalıdır.
 2. Birleşik Devletler nam ve hesabına borçlanmak
 3. Yabancı milletler, Birleşik Devletlere mensup eyaletler ve yerli kabilelerle ticareti düzenlemek.
 4. Vatandaşlığa kabul için belirli kurallar koymak ve iflasa ilişkin bütün Birleşik Devletler'de ortak yasalar yapmak.
 5. Para basmak ve bunun ve diğer yabancı paraların değerlerini tayin etmek ve ölçü ve tartı oranlarını belirlemek.
 6. Devlet tahvillerinin ve Birleşik Devletlerde tedavülde bulunan paranın taklit edilmesine yönelik cezalar koymak.
 7. Posta merkezleri kurmak ve posta pulları basmak.
 8. Yazar ve mucitlere, sınırlı bir müddet için, yazıları ve icatları üzerinde mutlak bir hak tanıyarak faydalı ilim ve sanatların gelişimini teşvik etmek. (Sadeleştirilmiştir.)
- Daha geniş bilgi için bkz. Muvaffak Akbay, "Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı: 1-2, 1950, s. 446-493.

ABD'nin, Avrupa ülkelerine göre daha gelişmiş bir patent sistemine sahip olması teknolojik değişimi olumlu etkilemiştir. Yeni teknolojik bilgilerin yayılması, bir sisteme oturtulması ve en önemlisi piyasanın gereksinim duyduğu bir içerikte ortaya konması bu sistem sayesinde mümkün olmuştur. Sistemin, patent sahiplerinin haklarını koruma öncelikli olması teknolojik girişimciliğin, yaratıcılığın ve özel işletmelerin önünü açmıştır.⁶

3.2. Hukuki Yapı ve Yüksek Mahkemenin Rolü

19. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen ve işletmelerin ekonominin ana aktörü olmaları sonucunu doğuran ekonomik büyümede yasama organları yanında yargı da önemli bir rol oynamıştır. Sömürge döneminden bu yana kamu çıkarının korunmasını sağlayan bir denetim mekanizması işlevi görmüş yargı organları, bağımsızlıktan İç Savaş'a kadar olan süreçte bu eğilimi korumakla beraber bireyin ve işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin engellenmemesi noktasındaki liberal yaklaşımı benimsemiş, bunun sonuçlarından birisi olarak da rekabet kavramını olumlu yorumlama eğilimi içerisinde olmuşlardır.

Örneğin Yüksek Mahkeme'nin 1819'da aldığı Dartmouth College-Woodward kararı işletmelerin gelişmesi, mülkiyet haklarının korunması ve genel olarak ekonomik büyümeye katkısı açısından önemli bir karardır. New Hampshire eyaletinin Dartmouth College'ın eyalet üniversitesine dönüştürülmesine ilişkin kararını engelleyen Yüksek Mahkeme özel şirket olan bu okulun kurumsal yapısının bir sözleşme olduğunu, dolayısıyla ihlal edilemeyeceğini vurgulamıştır (Fishback, 2007:7). Dartmouth College-Woodward kararı, işletmelerin, tıpkı bireyler gibi mülkiyet haklarına sahip olduklarını tescil etmiş, eyalet hükümetlerinin bu kurumlar üzerindeki etkilerini sınırlandırarak sermaye gelişimini ve yatırım girişimlerini kolaylaştırıcı bir ortam oluşturmuştur (Olson, 2001:66).

Yüksek Mahkeme'nin 1837'de aldığı Charles River Bridge kararı da işletmelerin imtiyazları konusunda önemli bir dönüm noktasıdır. Massachusetts eyaleti, 1828'de Warren Bridge Şirketi'ne Boston ile Charlestown'u birbirine bağlayan ücretsiz bir köprü yapma imtiyazı vermişti. Aynı yerde 1785'ten bu yana ücretli bir köprü işleten Charles River Bridge Şirketi, imtiyaz hakkının ihlal edildiği iddiası ile kararı yargıya taşıdı. Dava dokuz sene sonra Yüksek Mahkeme'ye intikal etti. Mahkeme, Dartmouth College kararının aksine, Charles River Bridge Şirketi'nin başvurusunu reddetti. 1785'de verilen imtiyazın tekel imtiyazı olmadığını karara bağlayan mahkemeye göre 1828'de eyalet yönetimi tarafından verilen yeni imtiyaz geçerliydi. Kararın gerekçesinde mahkeme başkanı Taney, tersi bir kararın, daha evvel alınmış imtiyaz sahiplerini harekete geçireceğini ve bunun da yeni yapılmış alt yapı yatırımlarına zarar vereceğini ifade ediyordu. Mahkeme, bu kararıyla aslında, ekonomik gelişme için rekabetin engellenmemesi gerektiğine hükmetmişti.

Yüksek Mahkeme'nin 1824 tarihli Gibbons-Ogden kararı da kıtasal bir piyasanın oluşması noktasında önemli katkı sağlamıştır. New York'la New Jersey arasında buharlı

⁶ ABD'nin patent sisteminin özellikle imalat sektörünün gelişimini nasıl desteklediğine dair bir çalışma için bkz. Petra Moser "How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence From Nineteenth-Century World's Fair", *American Economic Review*, v95, 4, Eylül 2005, ss. 1214-1236.

gemi işletenlerin imtiyaz haklarına ilişkin bu karar, New York eyaletinin federal izin belgesi olan bir işletmeciyi, kendi eyaletine ait izin belgesi olmadığı gerekçesiyle çalıştırmak istememesi üzerine alınmıştır. Yüksek Mahkeme, federal düzenlemenin olduğu ticari bir konuda eyalet yasalarının geçerli olmayacağına hükmederek, eyaletler arası ticareti serbest bırakan anayasa hükmünü destekleyici bir karara imza atmıştır. Gibbons-Ogden kararı kısa zamanda ulusal buharlı gemi işletim ağının gelişmesine yol açmıştır.⁷

Dönemin hukuki yapısına ilişkin önemli çalışmalara imza atmış Herbert Hovenkamp'a göre yargının kararlarındaki temel belirleyici, klasik ekonominin gerekleridir. Locke'un fikirlerine dayalı bir liberalizmden esinlenen bu ekonomik anlayışa göre bireyin girişimcilik özgürlüğü ve serbest piyasanın işlerliğinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Hovenkamp, Yüksek Mahkeme'nin Charles River Bridge Kararı'nın, bu eğilimi yansıtan en önemli karar olduğunu söyler (Hovenkamp, 1988:1594). Bu karardan sonra eyalet hükümetleri, işletmelerin gelişimi noktasındaki engelleri kaldırma ve ekonomik faaliyetlerde tarafsız bir pozisyona çekilme eğilimi içerisine girmişlerdir. Nitekim bu tarihten sonra birçok eyalette girişimcilere ve ticaret yapmak isteyenlere yönelik denetlemeler azalmıştır (Balam, 1993:594-595).

19. yüzyıldaki yasal düzenlemelerin ekonomik büyüme ile ilişkisi hakkında en kapsamlı çalışmaları yapmış olan William Hurst'e göre ise dönemin mahkeme kararları ve yasal düzenlemelerinde bütüncül bir amaçtan söz edilemez. Ancak dönemin pozitif hukuk anlayışının piyasanın daha iyi işlerlik kazanması için kurumları şekillendirdiği söylenebilir. Dönemin yargı kararlarında sözleşme, mülkiyet ve suç gibi kavramlara yüklenen farklı içerikler, aslında yargının, özel girişimciliği ve piyasa güçlerini yönetmek için ortaya koyduğu faydacılığın bir göstergesidir (Scheiber, 1972:135). Yargı, aldığı kararlar ile teknolojik değişim ve ekonomik büyümenin yolunu açmaya gayret etmiş, hatta bunu çok zaman kazanılmış mülkiyet haklarına rağmen yapmıştır (Hurst, 1956:23).

ABD yargısının kararlarında baskın etken olan kamu çıkarı yorumu, piyasanın gelişmesi, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve girişimciliğin teşvik edilmesi önceliklerine göre şekillenmiştir. Bu anlamda hukuk, hükümet düzenlemelerinin bir aracıydı. Bu düzenlemeler sosyal düzeni sağlıyor, sosyal düzen ise en üst ilke olan *salus populi* yani halkın refahına katkıda bulunuyordu. Dolayısıyla hukuk ya da yasal düzenlemelerin temel amacı, halkın çıkarını en üst düzeyde gözetmek, düzeni sağlamak ve kamu refahına katkıda bulunmaktı. Yargı kararları ile gelişen ve doğal hukuku esas alan İngiliz yargısından etkilenmiş ABD mahkemeleri devletin piyasaya yönelik müdahalelerini soyut çıkarımlardan değil pratik ve somut ihtiyaçlardan yola çıkarak oluşturuyorlardı.

1841'de Alabama Yüksek Mahkemesi'nin ekmeğin gramajı konusunda aldığı kararın gerekçesindeki ilginç ifadeler bunu göstermektedir: ***“Politik ekonomi uzmanlarının teorileri mesele ile ilgili ne kadar şüpheler ileri sürerse sürsün, tecrübe, bu büyük işin (şehre ekmek arzının), bireylerin gönüllü faaliyetlerinden daha çok,***

⁷ Yüksek Mahkeme'nin tarihi ile ilgili bir kitap kaleme almış olan Charles Warren, Gibbons v. Ogden kararını, “Amerikan Ticaretinin Özgürlük Bildirgesi” olarak adlandırmıştır. Geniş bilgi için bkz. Warren, Charles (1935), *Congress, the Constitution, and the Supreme Court*, Little, Brown, and Company, Boston.

yeterli sayıda fırının lisans alması ve ekmeğin gramajının belirlenmesi ile güvence altına alınacağını göstermektedir.” Fırın örneğinde politik ekonomi uzmanlarına atıf yapılması, aynı örneği görünmez el ve bireylerin gönüllü faaliyetleri konusunda veren Adam Smith’i hatırlatmaktadır (Novak, 1996:42).

3.3. Eyalet Hükümetlerinin Rolü

1820 ile 1850 arasında ekonomik büyümeyi en çok etkileyen organ olan eyalet hükümetleri ellerindeki yetki ve müdahale araçları ile işletmelerin gelişmelerinde önemli rol üstlenmişlerdir. Örneğin bir takım doğal kaynakların kamunun elinden alınıp özelleştirilmesi noktasında tasarruf sahibi olan eyalet yönetimleri bu aracı kullanırken kısa vadeli amaçları önde tutmuşlar, bu da kamu yardımlardan faydalananların büyük oranda arazi vurguncuları, kereste, sığır tüccarları ile maden işletmecileri olmasından dolayı eleştiri konusu olmuştur. Aslında eyalet yönetimleri ekonomik büyüme ve hızlı gelişmenin en etkili yolunun özelleştirme olduğuna inanıyor, bu tür kısa vadeli satışlarla kamu mallarının bir an önce özelleştirilmesini amaçlayarak, piyasanın, kamu dinamiklerinden daha çok kendi dinamikleri ile yönetilmesini tercih ediyorlardı.

Eyalet hükümetlerinin elindeki ikinci araç hukuki imtiyazlar ve istisnalardı. İşletmelere sağlanan vergi muafiyetleri, sınırlı sorumluluklar ve diğer ayrıcalıklar bunun başlıca çeşitleriydi. İşletme lisansları önceleri bankalar, yol işletmeleri, kanal ve köprü şirketlerine tahsis edilirken 1830’larda imalat sektöründeki işletmelere, 1850’lerde de demiryolu şirketlerine verilmiştir. Örneğin Massachusetts lisans düzenlemelerini, belli tüccarlara tekel tahsisleri yapabilmek için kullanmıştır. Cam üreticileri bu eyalette yıllarca rekabet korkusu olmadan üretime devam etmişlerdir. Maine, 1839’da sadece buğday ve mısır üreticilerine 150.000 dolarlık yardım yapmıştı. Dokuz eyalet ipek üreticiliğini teşvik ederken, Massachusetts balık üreticilerine yardımlarda bulunmuştu. Lisans tahsisi, kamu yardımları gibi kısa vadeli çıkarlar ve yerel öncelikler gözetilerek yapılıyordu. Lisansların en çok gözetildiği ve sıkı düzenlemelerin görüldüğü ticari alanlar eğlence yerleri, açık artırmalar ve kamu taşımacılığıydı (Handlin ve Handlin, 1987:81-82).

1827’den başlayarak Maryland alım satım yapmak isteyen tüccarlara “ticaret lisansı” alma zorunluluğu getirmişti. 1813’te New York’ta bir sokak satıcısının yıllık lisans bedeli 50 dolardı. Eğer bu satıcı at ile ya da gemide satış yapıyorsa bu miktar 80 dolara çıkıyordu. 1831’de Güney Carolina’da bir sokak satıcısı lisans alabilmek için 2000 dolar ödemek zorundaydı. Lisansı olmayan satıcılar 5000 dolar ceza alıyordu. 1850’ye kadar Tennessee, Missouri, Pennsylvania ve Kaliforniya da benzer düzenlemeler yaptılar. 1856’da Tennessee Yüksek Mahkemesi’nin verdiği bir karar, eyaletlerin yaptıkları bu tür düzenleme ve müdahalelerin yargı tarafından onaylandığını göstermektedir. Mahkeme kararına göre tüccar olmak ancak kamu idaresi tarafından sağlanan bir imtiyazdı, dolayısıyla bireylerin doğal hakkı olarak kabul edilemezdi (Novak, 1993:1-32).

Eyaletlerin politikaları söz konusu olduğunda değinilmesi gereken bir diğer konu da mülkiyet hakları konusunda eyalet mahkemelerinin aldığı kararlardır. Anayasaya göre mülkiyet hakları konusu eyalet hükümetlerine bırakılan bir alandı. Eyalet hükümetleri bu alanı kendi ekonomik önceliklerine göre yorumlama eğilimi içerisinde olmuşlardır. 1820 ve 1830’larda çoğalan alt yapı yatırımları sırasında kamulaştırmalara

giden eyalet yönetimlerinin bu tavrı “kamu çıkarı” savıyla mahkemeler tarafından da desteklenmiştir. 1850 ve 1860’larda “kamu çıkarı” doktrini daha da genişletilmiş ve imalat sektörü ve madencilik olmak üzere birçok işletmeye kanal yapımı sırasında uygulanana benzer kamulaştırma hakları tanınmıştır. Eyaletlerin kamulaştırmaları ve mahkemelerin buna yaklaşım tarzları mülkiyet haklarının, kamu çıkarı söz konusu olduğunda kolayca devredilebileceği yönündedir. Özellikle büyük işletmeler ve alt yapı projeleri söz konusu olduğunda bu hak, bireylerin çıkarlarının aleyhine çok rahat kullanılmıştır.

Eyalet hükümetlerinin ve mahkemelerinin bu eğiliminin yasama alanındaki en önemli örneklerinden bir tanesi telgraf düzenlemeleridir. Telgrafın yaygınlaşması ile bu alana ilişkin düzenlemeler yapmaya başlayan eyaletlerin bu düzenlemelerdeki amaç ve eğilimleri kamu çıkarını korumak ile özel girişimi teşvik etmek gibi iki farklı güdüden etkilenmiştir.

İlk telgraf düzenlemesi 1845’de New Jersey’de yapıldı. 1851’de New York şehrinde on ayrı işletme telgraf hizmeti veriyor, New York-Baltimore arasında üç, yine New York ile Buffalo arasında dört işletme faaliyet gösteriyordu. 1850’lerin sonunda telgraf sektöründeki işletmeler birleşmeye giderek bir kartel oluşturdular. 1870’de Western Union ülkenin tek telgraf operatörü olarak tekel konumu elde etti.

Eyaletlerin telgraf düzenlemeleri ile ilgili bir çalışma yapmış Tomas Nonnenmacher’a göre eyaletlerin telgraf sektörüne yaklaşımlarında üç ayrı dönemden bahsedilebilir. İlk dönem düzenlemelerinde telgrafın yaygınlaşması amaçlanmıştır. 1840’ların sonuna kadar yapılan düzenlemeler bu yatırımın her tarafta yapılabilmesine yöneliktir. İkinci dönem düzenlemelerde hizmet kalitesinden şikâyetçi tüketiciler ile piyasadaki rakiplerini alt etmek isteyen hizmet sağlayıcılarını dengeleme amaçları öne çıkmıştır. Üçüncü dönem ise hizmet kalitesinin arttığı ve telgraf sektörünün birleşmeler yoluyla ekonomik ve siyasi açıdan daha kuvvetli olduğu bir dönemdir. Bu dönem eyaletlerin düzenlemeleri yaparken diğer iki döneme göre daha az avantaja sahip oldukları bir dönemdir (Nonnenmacher, 2001:28).

Eyalet yönetimlerinin ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi hızlandıracak bu tür yeniliklere yönelik tavırlarının teşvik etme, düzenleme ve dengeleme şeklinde üç ayrı amaçtan esinlendiği söylenebilir. İlk aşamada, eyaletler arası rekabet politikası nedeniyle yenilikler teşvik edilmekte, sonraki aşamada ise düzenlemeler yoluyla özel sektörün çıkarlarına ortak olunmaktadır. Dengeleme aşamasında ise artık iyice güçlenmiş özel sektör çıkarlarına karşı telgraf sektöründe olduğu gibi kamu çıkarını koruma kaygısı öne çıkmaktadır.

4. SONUÇ

İşletmeler kuruluşundan itibaren ABD’nin ekonomik yapısında temel belirleyici konumda olmuşlardır. Bu belirleyicilik, teknolojik bilginin yaygınlaşması, piyasanın genişlemesi ve ulaşımaya yönelik altyapı yatırımları sayesinde ortaya çıkan büyük işletmelerin üretim, dağıtım, pazarlama ve yönetim alanlarında yaptıkları değişimlerle piyasa üzerinde adım adım gelişen ve genişleyen bir etkinlik alanı sayesinde mümkün olmuştur ki devlet ya da federal sistem bir tür hamilik rolü ile bu yapının oluşması ve sürdürülmesinde katalizör vazifesi görmüştür. Kuruluşundan İç Savaş’a kadar olan dönem içerisinde federal sistem içindeki kaynak dağılım çatışmasının temel aktörleri

olan tarım sektörü ile imalat sektörünün ekonomik önceliklerini piyasanın gelişmesi önündeki engellerin kaldırılması ve özel girişimlerin teşvik edilmesi şeklinde yorumlamak zorunda kalmaları ekonomik büyümeyi işletmeler lehinde olumlu etkilemiştir. Bu ortamı teknolojik gelişmeler, icatlar, ölçek ekonomisi uygulamaları ve örgütsel yeniliklerle iyi değerlendiren işletmeler kısa zamanda ABD ekonomisinin temel aktörü konumuna gelmişlerdir.

Sömürgecilik döneminden devralınan yerinden yönetim geleneği ve kamu çıkarının önde tutulması prensibinin de işletmelerin geldikleri konumda önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ekonomik faaliyetlerin temelde bir kamu işlevi olarak görülmesi, piyasanın etkinliğini artıran özel teşebbüsü ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmiştir. Eyaletlerin kendi aralarında merkantilist bir rekabet içerisine girmeleri ekonomi politikalarında özel girişimlerin teşvik edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle alt yapı yatırımlarında özel işletmelere sağlanan imtiyaz ve yetkilerin kamuya has ayrıcalıklarla verilmesi bunun bir göstergesidir. Kar amacı ile hareket eden işletmeler uzun vadede kamu çıkarını gözeten yapılar olarak algılanmış, bu da işletmeleri imtiyazlı yapılara dönüştürmüştür.

Demiryolu yatırımları ile desteklenen ve büyük sermayeli yapılar olarak kurgulanan ilk büyük işletmeler, işletme yapılarında radikal değişimler meydana getirerek bir tür piyasa devriminin oluşmasını sağlamışlar, bu süreçte federal yönetim organları teşvik edici, yönlendirici ve koordine edici işlevleri ile işletmelerin önünü açmışlardır. Federal sistemin hamilik olarak nitelediğimiz bu özelliğini aslında ABD tarihinin bütün süreçlerinde görmek mümkündür. Devlet ekonomik hayatı işletme merkezli olarak kurgulamış, kendi varlığının çok fazla ortada gözükmemesine dikkat etmiş, sadece gerektiğinde düzeltici, ıslah edici ya da teşvik edici politikalarla devreye girmiştir. Nitekim kamu çıkarını korumak üzere öne açılmış büyük işletmelerin 19. yüzyılın sonunda tam tersi bir işleve bürünerek piyasanın işleyişini tehdit etmesi ile başlayan sürece kartel ve tröstlere yönelik düzenlemelerle müdahale etmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abramovitz, Moses (1993), "The Search for Sources of Economic Growth: Areas of Ignorance, Old and New", *Journal of Economic History*, 53, ss. 217-43.
- Abramovitz, M. ve David, P. A. (1996), "Convergence and Deferred Catch-up: Productivity Leadership and the Waning of American Exceptionalism," Editörler: Ralph Landau, Timothy Taylor ve Gavin Wright, *The Mosaic of Economic Growth*, Stanford University Press, Stanford, s. 31.
- Akbay, Muvaffak (1950), "Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı: 1-2, ss. 446-493.
- Anderson, Terry L. ve Hill, P. J. (1981), "Economic Growth in a Transfer Society: The United States Experience", *The Journal of Economic History*, Vol. 41, No. 1, The Tasks of Economic History.
- Balam, Deborah A. (1993), "The Evolution of the Government Business Relationship in the United States: From Colonial Times to Present", *American Business Law Journal*, Vol. 31, 1993, s. 592.

- Balogh, Brian (2009), *A Government Out of Sight: The Mystery of National Authority in Nineteenth-Century America*, Cambridge University Press, New York.
- Chandler, Alfred (1977), *The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business*, Harvard University Press, Cambridge.
- Cochran, Thomas (1981), *Frontiers of Change: Early Industrialism in America*, Oxford University Press, New York.
- David, Paul A. ve Wright, Gavin (1997), "The Genesis of American Resource Abundance," *Industrial and Corporate Change*, 6, ss. 203-45.
- Davis, Lance E. ve North Douglas C. (1971), *American Economic Growth and Institutional Change*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Earle, Carville ve Hoffman, Ronald (1980), "The Foundation of the Modern Economy: Agriculture and the Costs of Labor in the United States and England, 1800-60", *The American Historical Review*, Vol. 85, No. 5, ss. 1055-1094.
- Fishback, Price (2007), *Government and the American Economy: A New History*, University of Chicago Press, Chicago.
- Fishlow, Albert (1965), *American Railroads and the Transformation of the Antebellum Economy*, Harvard University Press, Cambridge.
- Gallman, Robert E. ve Wallis, John Joseph (1992), "Introduction to 'American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War'", Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, *American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War* içinde, University of Chicago Press, Chicago.
- Goodrich, Carter ve Segal Harvey H. (1953), "Baltimore's Aid to Railroads. A Study in the Municipal Planning of Internal Improvements," *Journal of Economic History*, XIII, ss. 28-32.
- Goodrich, Carter (1959), "Recent Contributions to Economic History: The United States, 1789-1860", *The Journal of Economic History*, Vol. 19, No. 1, Mart 1959, s. 26.
- Habakkuk, John (1962), *American and British Technology in the Nineteenth Century: The Search for Labour-Saving Inventions*, University Press, Cambridge.
- Handlin, Oscar ve Handlin, Mary Flug (1945), "Origins of the American Business Corporation," **Journal of Economic History**, V, s. 22.
- Handlin, Oscar ve Handlin, Mary Flug (1987), *Commonwealth: A Study of the Role of Government in the American Economy: Massachusetts, 1774-1861*, Belknap Press, New York.
- Harley, Knick (2003), Growth Theory and Industrial Revolutions in Britain and America, *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique*, Vol. 36, No. 4, ss. 809-831.

- Hartz, Louis (1948), *Economic Policy and Democratic Thought: Pennsylvania, 1776-1860*, Harvard University Press, Cambridge.
- Herbert, Hovenkamp (1988), "The Classic Corporation in American Thought", *The Georgetown Law Journal*, Vol. 76: 1593, ss. 1594-1640.
- Hurst, James Willard (1956), *Law and the Conditions of Freedom in the Nineteenth-Century United States*, University of Wisconsin Press, Madison.
- Huston, James L. (1993), "The American Revolutionaries, the Political Economy of Aristocracy, and the American Concept of the Distribution of Wealth, 1765-1900", *The American Historical Review*, Vol. 98, No. 4, ss. 1079-1105.
- Khan, B. Zorina and Sokoloff, Kenneth L. (2006), "Institutions and Technological Innovation During the Early Economic Growth: Evidence from the Great Inventors of the United States 1790-1930", Editörler: Theo Eicher ve Cecilia Garcia-Penalosa, *Institutions and Economic Growth*, MIT Press, Cambridge içinde.
- Kuznets, Simon (1965), *Economic Growth and Structure: Selected Essays*, W. W. Norton, New York.
- Lively, Robert A. (1955), "The American System, A Review Article", *Business History Review*, XXIX, ss. 81-96.
- Madison, James (1788), "The Influence of the State and Federal Governments Compared", *New York Packet*, Tuesday, January 29, <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed46.htm>. (Erişim Tarihi: 08.08.2011)
- Neal, Larry ve Uselding, Paul (1972), "Immigration, A Neglected Source of American Economic Growth: 1790-1912", *Oxford Economic Papers*, 24, ss. 68-88.
- North, Douglas (1961), *The Economic Growth of the United States, 1790-1860*, Prentice Hall, New Jersey.
- Novak, William J. (1993), "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", *Law & Social Inquiry*, Vol. 18, No. 1, ss. 1-32.
- Novak, William J. (1996), *The People's Welfare: Law and Regulation in Nineteenth-Century America*, University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Novak, William J. (2008), "The Myth of the 'Weak' American State", *American Historical Review*, 113, ss. 7-55.
- Olson, James (2001), *Encyclopedia of the Industrial Revolution in America*, Greenwood Publishing Group, Westport.
- Raymond, Daniel (1820), *Thoughts on Political Economy*, Fieldin Lucas, Baltimore.
- Riker, William (1964), *Federalism: Origin, Operation, and Significance*, Little Brown, Boston.

- Romer, Paul M. (1996), "Why Indeed in America? Theory, History, and the Origins of Modern Economic Growth", *The American Economic Review*, 86, 2, s. 205.
- Rosenberg, Nathan (1972), *Technology and American Economic Growth*, New York, Harper and Row.
- Rousseau, Peter L. ve Sylla Richard (2005), "Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth", *Explorations in Economic History*, 2005, Vol. 42, 1, ss. 1-26.
- Sellers, John (1991), *The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846*, Oxford University Press, New York.
- Scheiber, Harry N. (1972), "Review: Government and the Economy: Studies of the "Commonwealth" Policy in Nineteenth-Century America", *Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol. 3, No. 1, ss. 135-151.
- Scheiber, Harry N. (1973), "Property Law, Expropriation, and Resource Allocation by Government: The United States, 1789-1910", *The Journal of Economic History*, Vol. 33, No. 1, The Tasks of Economic History, s. 235.
- Scheiber, Harry (1975), "Federalism and the American Economic Order, 1789-1910", *Law & Society Review*, 10, s. 57.
- Scheiber, Harry N. (1997), "Review: Private Rights and Public Power: American Law, Capitalism, and the Republican Polity in Nineteenth-Century America", *The Yale Law Journal*, Vol. 107, No. 3, s. 832.
- Sylla, Richard (2000), "Experimental Federalism: The Economics of American Government, 1789- 1914" Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman (eds), *The Cambridge Economic History of the United States*, Volume II: The Long Nineteenth Century (Cambridge: Cambridge University Press) içinde, ss. 520-521.
- Taylor, George Rogers (1947), "The Transportation Revolution, 1815,1860", Editör: Henry David ve diğerleri, *The Economic History of the United States*, Volume IV içinde, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Temin, Peter (1975), *Causal Factors in American Economic Growth in the Nineteenth Century*, Macmillan, London.
- Temin, Peter (1966), "Labor Scarcity and the Problem of American Industrial Efficiency in the 1850s", *Journal of Economic History*, 26, ss. 277-98.
- Tomas, Nonnenmacher (2001), "State Promotion and Regulation of the Telegraph Industry, 1845-1860", *The Journal of Economic History*, Vol. 61, No. 1, s. 28.
- Uygun, Oktay (2002), *Federal Devlet*, İtalik Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Uselding, Paul (1977), "Studies of Technology in Economic History", *Research in Economic History: Supplement 1*, ss. 207-08.
- Walton, Gary M. ve Shepherd, James F. (1979), *The Economic Rise of Early America*, Cambridge University Press, NY.

- Warren, Charles (1935), *Congress, the Constitution, and the Supreme Court*, Little, Brown, and Company, Boston.
- Weingast, Barry R. (1995), "The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development", *Journal of Law, Economics, & Organization*, Vol. 11, No. 1, s. 3.
- Wright, Gavin (1990), "The Origins of American Industrial Success, 1879–1940", *American Economic Review*, 80, ss. 651-68.